

John le Carré uzavírá kruh

Britský spisovatel John le Carré se ve své poslední knize **A Legacy of Spies** vrací ke svému nejslavnějšímu románu Špión, který se vrátil z chladu. Příběh vyprávěný z nové perspektivy ukazuje, že jednu velkou berlínskou zeď dnes nahradilo nepřehledné množství jiných zdí.

IGOR
LUKEŠ
historik

Někdy mám pocit, že se to stalo včera, i když už od té doby uplynulo čtyřicet let. Žil jsem tehdy krátce v Paříži, četl jsem jednu knihu za druhou a stále jsem si říkal o další. „A co takhle John le Carré?“ zeptal se mě kdosi a hned mi několik románů půjčil. Zpočátku mě zarazila jeho hutná próza. K mnoha pasážím jsem se musel vracet. Ani děj se nevyvíjel podle běžné časové posloupnosti. Čtenář si celkový obraz musel sám v hlavě uspořádat z kubistických úlomků: na začátku byl konec, teprve na konci byl začátek a mezi tím hora jen zdánlivě neuspořádaných epizod. Autor čtenáři nic neservíroval. Dal mu náradí, stavební materiál a možnost postavit si dílo sám. Od počátku jsem měl pocit, který jsem předtím poznal jen díky T. S. Eliotovi, Josefu Škvoreckému a Leonardu Cohenovi. Pociť duchovní jednoty s autorem, pociť intimního porozumění pro jeho smutek z lidské marnosti. Nešlo ale jen o smutek.

Nad pesimismem románů Johna le Carrého totiž sydlivě bliká hvězda naděje. V morálně nejistém světě, kde dobro používá nečisté metody, aby přežilo v souboji se zlem, je středobodem George Smiley, autorův hlavní hrdina. Je to pravý opak Jamese Bonda. George je intelektuál drobné postavy, obtloustlý a nosí brýle, které si mnohokrát za čisté širokým koncem kravaty. Jeho manželka mu opakovaně zahýbá. Za své nadání a talent ke zpravodajské práci se stydí. Dobře ví, že předstírání, manipulace, lhaní a podvody, „rutina zpravodajské práce“, jsou nemorální. Když uspěje, má tendenci se omlouvat. V okamžicích svých největších triumfů má potřebu samoty.

Doma se Smiley cítí v knihovnách a archivech, kam se utíká, jak je to jen možné, studovat středověké německé texty. Je zpravodajským důstojníkem a ne akademikem, protože ve třicátých letech v Německu viděl mladé nacisty, jak s perverzním nadšením páli knihy. Tam a tehdy pochopil, že zamknout se do světa abstrakcí by sice vyhovovalo jeho povaze, ale byla by to forma dezercie. A tak svou nechuť potlačil a ponořil se do eticky ambivalentního světa mezinárodní špiónáže. Nejprve proti Hitlerovi, potom proti Stalinovi a nakonec proti všem jeho bolševickým pohrobkům, včetně těch českých: řada le Carrého románů, i ten dosud poslední, se částečně odehrává v českém prostředí.

Šejdřl na vysoké úrovni

Le Carré, občanským jménem David Cornwell, se narodil příliš pozdě (1931) na to, aby viděl nacistické pálení knih. Ke zpravodajské práci a ke spisovatelské profesi přišel z úplně jiné strany. Vyrostl v rodině profesionálního podvodníka, který knihy nepálil, protože ho nezajímaly. Rád se na veřejnosti vychloubal, že v životě nikdy nic nečetl. Totéž platilo o ženách v autorově domácnosti, které se navíc často střídaly. Otec, Ronald (Ronnie), byl jedním z těch, kdo patologicky nerozlišují mezi pravdou a lží. Ve své fantazii byl úspěšným obchodníkem. Ve skutečnosti to byl šejdřl na vysoké úrovni. Pokud zrovna nebyl ve vězení, snažil se někomu něco nalhat, podvést ho a ožebračit. To uměl tak dokonale, že kromě mnoha okradených obětí-civilistů, alespoň na čas obelstil skutečné mistry v oboru, totiž příslušníky enderácké Stasi. I ti mu skočili na špek: otevřeli na něj svazek a o svém „objektovi“ mluvili jako o pohádkově bohatém Britovi, který jim nabízí oboustranně výhodné kšefty. Pravý opak byl pravdou. Ronnie byl pořád bez peněz a jen o pár kroku před poli-

John Le Carré, spisovatel, díky němuž se Vladimír Pucholt stal lékařem

FOTO PROFIMEDIA.CZ

cejnými detektivy. Bil nejen své děti, ale i manželku. Davidova matka, Olive, to nemohla snášet do nekonečna a uprostřed jedné noci od rodiny odešla, když bylo jejímu synovi pět let. (Znovu se setkali až o mnoho let později, ale už k sobě nikdy nenašli skutečný vztah.)

Na svá školní léta v Anglii vzpomíná David s pocitem studu. I tentokrát v tom hrál roli jeho otec, který místo školného občas ředitelům nabízel krabice kradečných konzerv nebo alkoholu z černého trhu. Při první příležitosti David utekl studovat do Švýcarska; bylo mu teprve šestnáct. A právě tam se o něj začal zajímat člověk z britského velvyslanectví. Zverbovat tohoto kosmického sirotka bez zázemí mu nedalo žádnou práci. Z otce šel strach, matka ho opustila a teď se jako deus ex machina objevil sympatický muž, který nezakotvenému mladíkovi nabízel členství v elitní „rodině“ jménem British Intelligence. V tom roce v Praze proběhl komunistický puč a v Berlíně začala blokáda, a to dodalo vlasteneckým argumentům britského diplomata autentičnost. David po nabídce tohoto typu sám toužil. Co přesně dělal, není známo, ale protože žil ve studentském prostředí a vrcholila studená válka, není třeba mít o povaze jeho úkolů žádné iluze.

V padesátém roce přišla povinná vojenská služba, kterou si David odkroutil v jedné z britských vojenských zpravodajských organizací v Rakousku. Za studií v Oxfordu už byl v hledáčku profesionálních služeb. Po promoci ještě nějakou dobu učil v Etonu, ale už jen čekal na nabídku od MI5 (Security Service), která přišla v roce 1958. O dva roky později přešel k MI6 (Secret Intelligence Service) a pod diplomatickým krytím pracoval v Německu.

Story Vladimíra Pucholta

Svou první knihu David vydal v roce 1958 pod jménem John le Carré, protože vládní úředníci pod vlastním jménem publikovat nesměli. Jeho první kniha (*Call for the Dead*) byla úspěšná, ale z té třetí (*The Spy Who Came in From the Cold*) se v krátké době stal světový bestseller, který je dodnes na seznamu stovky nejlepších románů všech dob. Knihu i teď

čtou nové generace, částečně i proto, že ve stejnojmenném filmu podal fenomenální herecký výkon Richard Burton. Právě tehle úspěch mu umožnil z MI6 odejít a věnovat se psaní na plný úvazek.

Jak jeho romány (*Tinker Tailor Soldier Spy*, *A Perfect Spy*, *Absolute Friends*) ukazují, zná Le Carré dobře české prostředí a řadu Čechů. V roce 1967 se na něj s prosbou o pomoc obrátil rodák z Ostravy Karel Reisz, jeden z prominentních britských režisérů té doby. Když k němu le Carré přišel, ukázalo se, že

The Legacy of Spies je založena na premise, že hlavní protagonisté měli nemanželské děti. Christoph a Karen se našli a začali pátrat, co způsobilo smrt jejich rodičů.

”

v Reiszově domě už byli i další umělci od filmu, ale hlavně tam byl nervózní mladý muž, kterého le Carrému představili jako Vladimíra. Z Vladimíra se vyklubal Vladimír Pucholt. Právě přijel z Prahy, už se tam nemínil vrátit a teď nervózně čekal na strážného anděla, který mu to pomůže zařídit. Le Carré byl v domě jediný, kdo nevěděl, že Vladimír za sebou v Československu nechal velmi úspěšnou hereckou kariéru: kromě mnoha rolí v Činoherním klubu hrál v tak úspěšných filmech jako *Černý Petr*, *Konkurs*, *Starci na chmelu*, *Lásky jedné plavovlásky* atd. A právě tehle člověk se na vrcholu své herecké slávy rozhodl, že nechce žít v komunistickém Československu. Přijel do Anglie, aby tam vystudoval medicínu a stal se lékařem.

Pucholtův příběh byl jistě zajímavý, ale le Carré nechápal, proč se spiklenci okolo Vladimíra rozhodli, že právě on by jim mohl pomoci. Stačilo přece zajít na Home Office a požádat o politický azyl.

A právě v tom byl háček. Pucholt se totiž rozhodl zůstat v Anglii, aniž by ale žádal o statut politického uprchlíka. Za žádnou cenu nechtěl ublížit rodině, přátelům, učitelům a kolegům od divadla a filmu. Križe trvala několik týdnů a nakonec ji le Carré skutečně pomohl vyřešit. Po kratším čekání dostal Pucholt, který se teď k le Carrému přestěhoval, oficiální povolení zůstat ve Velké Británii bez časového omezení.

Nebyl to konec, ale začátek. Le Carré totiž pověřil svého učetního, aby Pucholtovi na dobu jeho studií vyplácel potřebnou sumu na školné a život. I když byl zpočátku skeptický, že by se herec mohl stát lékařem, Pucholt ho velmi brzo přesvědčil o svém talentu a serióznosti. Studia s elánem dokončil a le Carrému splatil svůj dluh do posledního haléře. Z nervózního mladého muže se stal „V. Pucholt, M.D.“, který nedávno v kanadském Torontu odešel do penze jako všeobecně vážený pediater a specialista na neonatální péči.

A teď to hlavní: le Carré ve svých pamětech (*The Pigeon Tunnel*) píše, že ho o čtyřicet let později zkušenost s Pucholtem inspirovala k postavě Issy v románu *A Most Wanted Man*. Issa, syn čečenské matky, kterou znásilnil ruský lampasák, utekl do Hamburku, kde chce studovat medicínu. Nic jiného ho nezajímá. Protože je ale muslim, sleduje ho několik zvláštních služeb, které o jeho budoucnost mezi sebou za scénou urputně bojují. Většina si je jistá, že Issa je součástí teroristické sítě. Jen pár lidí v jeho okolí chápe, že sveřepý hrdina touží jen vystudovat medicínu a léčit nemocné.

Děti špiónů

Le Carrého poslední kniha, *A Legacy of Spies*, je v pořadí dvacátá pátá. Autor v ní doslova a do písmene uzavírá svůj spisovatelský kruh. Vrací se totiž ke svému prvnímu literárnímu úspěchu z roku 1963, *The Spy Who Came in From the Cold*, ale vypráví ho z pohledu dnešní doby. Původní román je postaven na komplikované zápletce: MI6 podstává Stasi svého dvojitého agenta (Alec Leamas) systémem, kterému špióni říkají „dangle“. Při výsleších v NDR Alec „pro-

zradí“ informaci, která komunistickou službu uvádí v mylnou představu, že jeden ze šéfů Stasi, Hans-Dieter Mundt, je britským krtkem. Když se ho východoněmečtí soudruzi chystají zlikvidovat, přichází nečekaně na scéně Alecova přítelkyně Liz Gold, která svého přítele a jeho svědectví nechtěně vyvrací, čímž situaci obrací vzhůru nohama. Mundt je rehabilitován a povýšen, zatímco jeho rival jménem Fiedler je v celé smrti. Těsně předtím, než východoněmečtí pohraničníci rozstřílí Aleca a Liz, když se snaží překonat berlínskou zeď, Alec pochopí, že ho MI6, „jeho vlastní lidé“, použili jako instrument v operaci, jejímž smyslem bylo odstranit Fiedlera a ochránit Mundta, protože Mundt pracuje pro britské zájmy a Fiedler se to chystal prokázat.

The Legacy of Spies je založena na premise, že oba hlavní protagonisté, Alec a Liz, měli, „než se potkali“, nemanželské děti. Christoph a Karen se po konci studené války našli a začali pátrat, co způsobilo dramatickou smrt jejich rodičů na východní straně berlínské zdi. Zjišťují, že se operace jmenovala WINDFALL, ale při dalším pátrání v archivech už jen narazí na obstrukce MI6. Obrátí se proto na parlament a ten sestavuje komisi, která se chystá arogantní elitářské špióny předvolat a jejich stát ve státě rozbít.

Žádná tajná služba se nebojí ničeho víc než představy, že se její špinavé prádlo bude přát před očima veřejnosti. MI6 proto z penze vytáhne jednoho z přímých účastníků operace WINDFALL, a ten pomoci tajných dokumentu a vlastních vzpomínek případ rekonstruuje jako přípravu na své svědectví před parlamentní komisí. Čtenáři se tak naskýtá příležitost vidět za oponu WINDFALL a prožít ji znovu. Tentokrát ale ne z pohledu dezinformačních nástrojů a zároveň i obětí operace (Alec a Liz), ale z pohledu jejich šéfů a loutkovodičů v MI6. WINDFALL tak prožíváme ještě jednou, už ne v kontextu studené války, ale z pohledu dneška.

Mnoho nových zdí

Autoři operace WINDFALL během studené války začátkem 60. let použili podvodné metody a nástroje k dosažení chvályhodného cíle. Le Carré ve své poslední knize ukazuje, že jejich nástupci v dnešní MI6 jsou mladí byrokraté, kteří cynicky věří, že na hodnotách nezáleží a že dobro a zlo jsou jako etické kategorie relevantní pouze ve vztahu k jejich osobním kariérám.

Čtenář zjišťuje, že tak jako dřív byl svět jasně rozdělen Berlínskou zdí na Západ a Východ, teď je nepřehledné atomizován, protože místo jedné velké zdi máme desítky nebo stovky podobně ohyzdných bariér. A některým se podařilo přestěhovat se rovnou do našich duší. Do roku 1989 slovo „zeď“ v politickém smyslu evokovalo Berlín. Komunisté lhalí, že to byl „ochranný antifašistický val“. Přitom i oni dobře věděli, že účelem zařízení nebylo zabránit invazi z vnějšku, ale útěku jejich vlastních občanů, kteří toužili po svobodě. „Zeď“ byla formou vězení a ztělesněním bankrotu komunismu.

Řekne-li se to slovo v kontextu dnešní doby, člověk si představí brunátné tváře davu, které freneticky aplaudují jednomu z hlavních volebních slibů Donalda Trumpa, prezidenta Spojených států.

Autor je profesorem historie a mezinárodních vztahů na Frederick S. Pardee School of Global Studies Boston University.

KNIHA TÝDNE

A Legacy of Spies

John Le Carré

Vydalo nakladatelství Viking, 2017. 272 stran.

